

КАФЕДРА КУЛЬТУРИ, МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ІСТОРІЇ ТА СПЕЦІАЛЬНИХ ІСТОРИЧНИХ ДИСЦИПЛІН

*Віктор Косаківський,
Валентина Гребеньова
Ольга Романишена*

ГОНЧАРСТВО ПОДІЛЛЯ ПОЧАТКУ XX СТ. У ДОСЛІДЖЕННЯХ О. ПРУСЕВИЧА

У статті йдеться про гончарні осередки та їх поширення на території Подільської губернії на початку XX ст. Матеріал подано за результатами дослідження О. М. Прусевича.

Ключові слова: гончарні осередки, Подільська губернія, початок XX ст., Прусевич О. М.

*Viktor Kosakivskyi,
Valentyna Grebeniova
Olha Romanyshena*

POTTERY IN PODILLIA AT THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY IN THE RESEARCH OF O. PRUSEVICH

The article deals with pottery centers and their distribution on the territory of Podolsk province at the beginning of the 20th century. The material is presented based on the results of research by O. M. Prusevich.

Key words: *pottery centers, Podillia province, beginning of the 20th century, Prusevich O. M.*

Гончарство - один із найпоширеніших видів українського народного декоративно-прикладного мистецтва, яке має давню історію. Але особливо активно воно розвивалося на Поділлі у кінці XIX - на початку XX ст. Про це свідчать великі колекції гончарних виробів, які зібрані у багатьох українських і зарубіжних музеях. Перед сучасними дослідниками гончарства важливим є завдання атрибуції гончарних виробів за осередками їх виробництва. Тому актуальним є завдання вивчення та опрацювання наукової літератури початку XX ст.

Інтерес до вивчення і збирання подільської кераміки виник наприкінці XIX ст. у зв'язку з створенням музеїв та їх зацікавленням матеріальною культурою українського народу. Поділля не було

винятком у цьому напрямку наукової та збирацької роботи. Особливо активізувалась така робота на початку XX ст. та у 20-х рр. XX ст. На території Подільської губернії працювало ряд експедицій, які збирали експонати для Російського етнографічного музею у Санкт-Петербурзі, Музею народознавства у Москві, Київського сільськогосподарського музею, Кустарного музею Подільського губернського земства у Кам'янці-Подільському, Вінницького краєзнавчого та ряду інших місцевих музеїв.

Варто згадати імена дослідників: К. В. Широцький [1, с. 145-147; 2, с. 67-70; 3, с. 71-74], О. М. Прусевич [4, с. 9-124], А. Зарембський [5, с. 39-44], М. Фріде [6, с. 1-92], Н. Гепенер [7], Ю. С. Александрович [8], Л. Шульгина [9, с. 111-200], Є. Спаська [10, с. 201-227], Г. В. Брилінг [11, с. 122-123] тощо.

Але найвагоміший внесок у вивчення подільського гончарства належить саме О. М. Прусевичу, який у 1913 р., за дорученням губернської земської управи, з 22 січня по 15 червня, провів експедиційне обстеження гончарного промислу в Подільській губернії. Він обстежив 77 гончарних осередків: 56 з них вивчались згідно розробленої губернською управою програми, а 21 - особисто обстежено дослідником. У 77 осередках зареєстровано 1921 гончарне господарство, а за даними кореспондентського обстеження лише 1736. У ході експедиційного обстеження було зареєстровано 2874 особи зайняті у гончарному виробництві, а в кореспондентському лише 2667. Подвірному обстеженню піддано 51 господарство. Під час експедиції зверталась увага також на форми і типи посуду. У найбільших гончарних осередках, Адамівка, Заміхів та ін., придбано для музею гончарні вироби різноманітних форм, а в інших лише окремі зразки. При зборі кераміки зверталась увага не лише на прикладне, але і на її художнє значення, наприклад, розписані миски. Тобто дослідник звертав увагу також на орнамент, досить різноманітний за своєю специфікою в окремих осередках. Усі зібрані зразки гончарних виробів поступили до музею у м. Кам'янець-Подільський.

Гончарні осередки по повітах Подільської губернії на 1913 р. розміщувались не рівномірно. Це залежало від наявності сировини для гончарного виробництва та палива.

Балтський повіт: Липовеньке. Гончарі жили у селі ще у XVIII ст. На 1913 р. тут було 14 гончарних господарств, де працювало 16 гончарів. Серед них - Заставнюк, Паламарчук. Виготовляли майстри простий посуд, без поливи. Для цього, до глею додавали білу глину. **Курячі Лози.** За переказами сюди переселились гончарі з с. Липовеньке. На момент обстеження тут було 11 гончарних господарств, де працювало 15 гончарів. Виготовляли вони простий посуд, без поливи. Були гончарі і у с. **Йосипівка.**

Брацлавський повіт: Крищенці. За переказами, гончарі у селі від часу його заснування. На 1913 р. тут було 43 гончарних господарств, де працювало 44 гончарі. Виготовляли простий посуд, полив'яний посуд та миски. **Шура-Брацлавська.** За переказами, гончарі у селі від часу його заснування. У 1890 р. тут було 15 гончарів. На 1913 р. - 50 гончарних господарств, де працювало 68 гончарів. Серед них гончар - Соболевський В. Виготовляли майстри простий посуд, без поливи. **Верхівка.** На 1913 р. - 11 гончарних господарств, де працювало 19 гончарів. Виготовляли вони простий посуд, без поливи. **Мазурівка.** На 1913 р. - 2 гончарних господарства, де працювало 2 гончарі. Виготовляли простий посуд. **Немирів.** На 1913 р. у місті було 2 гончарних господарства, де працювало 2 гончарі. **Латанці.** На 1913 р. - 5 гончарних господарств, де працювало 5 гончарів. **Дзвониха.** На 1913 р. - 2 гончарних господарства, де працювало 2 гончарі. **Вапнярка.** Гончар - Столяр Н. Виготовляли гончарі простий посуд, без поливи.

Вінницький повіт: Павлівка. На 1913 р. тут було 73 гончарних господарства, де працював 71 гончар. Гончар - Воловий Г. Виготовляли димлений посуд. Його поверхню ложили («писали») камінчиком - галькою. Виготовляли простий посуд, без поливи. Форми посуду: миски, макітри, горшки, ринки, гладушки, баньки, покритишки. Баньки з тонким і високим горлом. Свої вироби гончарі постачали на ринки Літинського, Вінницького, Брацлавського повітів Подільської та Липовецького Київської губернії. **Гущинці.** На 1913 р. - 100 гончарних господарств, де працювало 118 гончарів. Гончар - Трикоза В. Кількість гончарів збільшувалась. Виготовляли простий і полив'яний посуд. Застосовували зелену поливу. Форми посуду: горшки, миски, баньки, ринки. Баньки з тонким і високим горлом, східного типу. **Майдан-Бобрик.** На 1913 р. - 29 гончарних господарств, де працювало 32 гончарі. Гончар - Гончар Д. Виготовляли простий і полив'яний посуд. Мальовані миски з архаїчно простим орнаментом. Вироби продавали на ринках Вінницького і Літинського повітів Подільської губернії та у Волинській і Київській губерніях. **Янів.** На 1913 р. тут - 40 гончарних господарств, де працювало 43 гончарі. Гончар - Кулик Я. Виготовляли простий посуд, без поливи. У містечку існував гончарний цех. Цеховики носили особливий одяг, як у Меджибожі. Мали у церкві свою хоругву і свічки. Для релігійних потреб збирали пожертви на Паску і на Різдво. У зв'язку з підвищенням цін на паливо промисел починає занепадати. Вироби поставляли на ринки Літинського, Вінницького, Брацлавського повітів Подільської та Липовецького повіту Київської губернії. **Кам'яногірка.** На 1913 р. - 12 гончарних господарств, де працював 21 гончар. Виготовляли простий посуд, без поливи. Вироби поставляли на ринки Літинського, Вінницького, Брацлавського повітів Подільської та

Липовецького повіту Київської губернії. **Тиврів.** На 1913 р. - 7 гончарних господарства, де працювало 7 гончарів. Гончар - Сорока З. Виготовляли простий посуд, без поливи. **Ворошилівка.** На 1913 р. - 4 гончарних господарства, де працювало 4 гончарі. **Василівка.** Гончарі - Марисан К., Крисько Ф. Виготовляли мальовані миски, підсвічники, іграшки. **Москалівка.** На 1913 р. - 4 гончарних господарства, де працювало 4 гончарі. Невелика кількість гончарів була у сс. **Юрківці** та **Янків.**

Гайсинський повіт: **Гайсин.** На 1913 р. у місті було 157 гончарів. Серед них гончар - Кривдюк М. Виготовляли полив'яний посуд, миски та іграшки. Мальовані миски з оригінальним орнаментом у вигляді ніби розрізаних тюльпанів, які складені в розетку. Гайсинські миски вражали поєднанням фарб, вишуканістю та оригінальною свіжістю орнаменту. Миски продавалися у Гайсинському, Брацлавському і Ольгопільському повітах Подільської та Липовецькому і Уманському повітах Київської губернії. **Тимар.** На 1913 р. - 53 гончарних господарства, де працювало 75 гончарів. Серед них - Бойко П. та Бондар Є. Виготовляли простий посуд, без поливи. Горщики робили без горла. **Кіблич.** На 1913 р. - 24 гончарних господарства, де працювало 24 гончарі. Серед них гончар - Гетьман С. Форми посуду: мальовані миски. Їх орнамент у вигляді дрібних завитків, стручків, листків, «закруцвох». Миски продавалися у Гайсинському, Брацлавському і Ольгопільському повітах Подільської та Липовецькому і Уманському повітах Київської губернії. Гончарством у селі займалися з XVIII ст. **Зятківці.** На 1913 р. - 52 гончарних господарства, де працювало 52 гончарі. Гончарами були - Жук Г. та Форст І. Виготовляли простий посуд, без поливи. Форми посуду: макітри, баньки, горшки, гладушки. Горщики робили без горла. **Бубнівка.** На 1913 р. - 9 гончарних господарств, де працювало 13 гончарів. Серед них - Гончар М. Виготовляли іграшки, миски, підсвічники. Мальовані миски з оригінальним орнаментом, який виділяє їх з поміж інших осередків. Тут ніби у круглій рамці технічного орнаменту поміщено: боби, листя, стручки, завитки. Миски продавалися у Гайсинському, Брацлавському і Ольгопільському повітах Подільської та Липовецькому і Уманському повітах Київської губернії. Невелика кількість гончарів працювала у с. **Розсоша.**

Кам'янецький повіт: **Купин.** На 1913 р. - 17 гончарних господарств, де працювало 66 гончарів. Серед них - Підлісний Антон та Підлісний Андрій, Виготовляли димлений (чорний) посуд. Його поверхню ложили («писали») камінчиком - галькою. Виготовляли також простий посуд, без поливи та полив'яний посуд. «Кувшини» (збанки, баньки) мають витягнуту форму у вигляді дині. Форми посуду: миски червоні, горшки, баньки, збанки, двійнята, вазони, підсвічники. Вироби поставлялись на ринки Поділля, Волині,

Бессарабії, Румунії, Галичини та Австрії. У осередку існував гончарний цех. В 1880 р. у зв'язку з вирубкою лісу промисел починає занепадати. **Смотрич.** На 1913 р. - 36 гончарських господарств, де працювало 37 гончарів. Гончарем був міщанин Качуровський Д. Виготовляли миски з білим тлом. На білих мисках крім пташок, які сидять на стилізованому листі, зображали грона винограду, сливи тощо. Особливо цікава миска з жмутком колосків жита по середині. Виготовляли іграшки (вершники), підсвічники, фігурний посуд у вигляді качки для масла. Гончарство у Смотричі відоме з XVI ст. У середині цього століття тут працював один гончар. У місті існував гончарний цех. Зберігся його статут за 1812 р. **Мніхівка.** На 1913 р. - 21 гончарське господарство, де працювало 30 гончарів. Гончарами були: Кендзерський І. та Бескідевич І. Виготовляли простий посуд, без поливи, а також полив'яний посуд. Кувшини (збанки, баньки) мають витягнуту форму у вигляді дині. Форми посуду: червоні полив'яні вазони, слої,ринки, миски, прості миски, макітри, уриналь (водопровідна труба), чорні макітри, чорні баньки і збанки. Вироби поставлялись наринки Поділля, Волині, Бессарабії, Австрії, Румунії, Галичини.

Летичівський повіт: У Зінькові разом зі Станіславівкою у 1913 р. було 8 гончарських дворів, де працювало 13 гончарів. Виготовляли тонкі й міцні горшки та підсвічники. За переказами гончарний цех тут існував з 1485 р., з часу введення у місті магдебурзького права. **Адамівка** (передмістя Зінькова). На 1913 р. - 341 гончарське господарство, де працювало 682 гончарі. Гончарами були: Дзюба Д., Гаврилюк П., Бацуца Я., Столярчук М., Бугас. Виготовляли простий посуд, без поливи. Форми посуду: горшки, макітри, баньки, гладущики,ринки, покришки, іграшки, підсвічники. Гончар Максим Столярчук виготовив модель церкви з п'ятьма куполами. Гончар Бугас виготовив круглого комина на трубу, чотири отвори у ньому зробив у вигляді крил. За це отримав бронзову медаль у 1909 р. на сільсько-господарській виставці у Проскурові. Яків Бацуца виготовляв оригінальні іграшки у вигляді птахів, кози, кицьки, корови з телятком. Унікальними є його розписи на горщиках. Вироби поставлялись наринки Поділля, Волині, Бессарабії, Галичини, Австрії, Румунії. **Пирогівка.** На 1913 р. - 134 гончарських господарств, де працювало 172 гончарі. Виготовляли простий посуд, без поливи. **Меджибіж.** Гончарем у 1913 р. був Дехнов К. Майстри виготовляли полив'яний посуд. Використовували коричневу поливу. Форми посуду: слоїки, збанки, гладущики, горшки, уриналь, миски мальовані. Кувшини (збанки, баньки) з широким горлом. Мальовані миски з архаїчно простим орнаментом. Вироби вивозились у Волинську губернію. Гончарний цех у місті з 1726 р. (грамота А. Синявського). **Ставниця.** На 1913 р. - 3 гончарських господарства, де працювало 3 гончарі. **Летичів з Пукасівкою.** Гончарами були і жінки і

чоловіки. У 1913 р. гончарівна - Марцінковська С. Виготовляли простий посуд, без поливи. У сс. **Рудня** і **Заволок** у 1913 р. було по 2 гончарських господарства, де працювало по 2 гончарі. У с. **Шпичинці** у 1913 р. було 1 гончарське господарство, де працював 1 гончар. Окремі гончарі працювали у селах: **Шрубків** та **Марківці**.

Літинський повіт: Ново-Костянтинів. На 1913 р. - 5 гончарських господарств, де працювало 6 гончарів. Виготовляли простий посуд, без поливи. у 1895-1900 рр. у зв'язку з вирубкою лісу гончарство починає занепадати. Окремі гончарі працювали у селах: **Петрані**, **Комарівці**, **Майдан Голосківський** та **Вонячин**.

Могилівський повіт: Берлинці-Лісові. На 1913 р. 100 гончарських господарств, де працювало 318 гончарів. Гончарі - Гонтар І, Мірочник Л. Виготовляли простий та полив'яний посуд. Форми посуду: баньки полив'яні, слої, миски розписані. Використовували білий ангоб. Мальовані миски прикрашені дещо скупим орнаментом у вигляді ламаних ліній. Фігурний посуд у вигляді барана та бика реалістичний. Цікаві орнаменти зустрічаються на «кувшинах» (збанках, баньках). Вони у вигляді комбінацій листя та квітів, але вони не такі живі як на виробих з Бару. Миски перекупники ввозили у Бессарабську губернію. **Шаргород.** У минулому тут існував гончарський цех. Гончарі з Шаргорода переселились у Слободу Мурафську. **Гибалівка.** На 1913 р. - 3 гончарських господарства, де працювало 3 гончарі. **Бар.** Гончарами у 1913 р. були - Желіховський С., Моніта П. Майстри виготовляли різноманітні вироби. Форми посуду: баньки, глечики, слоїки, миски розписані, а також іграшки - півники, коники, баранчики, люди. Виготовляли полив'яний посуд. Використовували білий та червоний ангоб. На червоних мисках орнамент шаблонний, застарілий. На білих мисках зустрічається орнамент з надзвичайно оригінальними композиціями зі слідами попереднього малюнка по ангобу. Композиція займає майже всю внутрішню поверхню миски. На маленьких мисках такі композиції вишуканіші ніж на більших, вазонні композиції тут переважають, інколи з сидячою на них пташкою. Миски ввозились у Бессарабську губернію. Фігурний посуд у вигляді барана реалістичний. Цікаві орнаменти зустрічаються на збанках і баньках. Вони у вигляді комбінацій листя та квітів. У середині XVI ст. в Бару працювало 3 гончарі. Існував гончарний цех. **Яришів.** На 1913 р. - 3 гончарських господарства, де працювало 4 гончарі.

Ольгопільський повіт: Івашків. На 1913 р. - 73 гончарських господарства, де працювало 79 гончарів. Серед них - Бацул О., Богдан І. Виготовляли простий посуд, без поливи. Форми посуду: прості макітри, горшки. Вироби постачали на ринки Ольгопільського і Балтського повіту Подільської губернії та Ананіївського повіту Херсонської губернії. **Мала Киріївка.** Гончарство існує з XVIII ст. На

1913 р. - 97 гончарських господарств, де працювало 127 гончарів. Серед них - Ковальчук Т. Виготовляли простий посуд, без поливи. **Торканівка.** На 1913 р. - 35 гончарських господарств, де працювало 43 гончарі. Серед них - Брухальський. Форми посуду: миски розписані. «Закруцвохи» на них дещо інші і виписані на лінійному білому орнаменті. **Луги.** На 1913 р. - 20 гончарських господарств, де працювало 32 гончарі. Серед них - Костенко Н., Токаренко П. Волконський Ф. Виготовляли простий та полив'яний посуд, а також іграшки. Використовували коричневу поливу. **Фльорино.** На 1913 р. - 6 гончарських господарств, де працювало 6 гончарів. **Пиріжна.** На 1913 р. - 39 гончарських господарств, де працювало 61 гончар. Серед них - Обжилянський О. Форми посуду: полив'яні ринки, горшки, гладушки, баньки. Виготовляли полив'яний посуд. Застосовували зелену поливу. Як декоративний елемент баньки і «кувшини» у верхній частині поливали білим ангобом. Кувшини (баньки, слоїки) мають витягнуту форму у вигляді дині. На них, по білому ангобу, зображені зелені овали на спіральних завитках. **Жабокрич.** У 1913 р. гончарем був Хоробора С. Виготовляли простий та полив'яний посуд. Фігурний посуд у вигляді барана. **Лісниче.** На 1913 р. - 1 гончарське господарство, де працював 1 гончар. **Поташня.** На 1913 р. - 2 гончарських господарства, де працювало 2 гончарі.

Проскурівський повіт: Миколаїв. Був у місті гончарський цех. За відсутності гончарів до цеху належали столярі, ковалі, ситарі та колій. У 1870 р. після прописки міщан до волості цехові порядки вивелися. цех мав особливу ікону і братські свічки. На 1913 р. - 2 гончарських господарства, де працювало 2 гончарі. **Сатанів.** В середині XVI ст. у місті працював 1 гончар. Гончарський цех існував з 1720 р., згідно грамоти А. Синявського. **Спасівка** (передмістя Сатанова). На 1913 р. - 3 гончарських господарства, де працювало 3 гончарі.

Ушицький повіт: Заміхів. На 1913 р. - 91 гончарське господарство, де працювало 175 гончарів. Гончарами біли і жінки, і чоловіки. Серед них - Гукало М., Лебідь Кр., Панчин Ан., Муляр М. Виготовляли простий посуд, без поливи. Форми посуду: макітри, миски, друшляки, горшки, гладушки, покришки, баньки, збанки, бабники та іграшки. Вироби постачали на ринки Поділля, Волині, Бессарабії, Галичини, Румунії, Австрії. **Жабинці.** На 1913 р. - 33 гончарських господарства, де працювало 42 гончарі. Виготовляли простий посуд, без поливи. Вироби постачали на ринки Поділля, Волині, Бессарабії, Галичини, Румунії, Австрії. **Миньківці.** На 1913 р. - 15 гончарських господарств, де працювало 17 гончарів. Серед них - Глуховський М. Виготовляли полив'яний посуд та іграшки (антропоморфні фігурки). Мальовані миски з характерною смужкою, на якій зображено ніби поле з колосками, з розкиданими по ньому

плямами червоних та зелених кольорів. **Січинці**. На 1913 р. - 1 гончарське господарство, де працював 1 гончар. **Сокоlecь**. На 1913 р. - 2 гончарських господарства, де працювало 2 гончарі. **Татаринка**. На 1913 р. - 1 гончарське господарство, де працював 1 гончар.

Ямпільський повіт: **Паланка**. На 1913 р. - 74 гончарських господарств, де працював 105 гончарів. Виготовляли простий і полив'яний посуд та іграшки. Використовували коричневу поливу. Стилізований фігурний посуд у вигляді барана. Гончар Бойко відливав фігурки коників у формі. **Жолоби**. У 1913 р. на 16 гончарів було 8 горнів для випалу кераміки. При цьому, одним горном користувалось кілька гончарів. Вони сплачували власнику по 50 копійок або частували його. Виготовляли простий посуд, без поливи. Гончарем був Малюта М. **Рахни Лісові**. На 1913 р. - 32 гончарських господарства, де працював 32 гончарі. Серед них - Свистун Є., Глова М. Виготовляли миски. Вони мають лише технічний орнамент з зеленими і чорними плямами, які гарно чергуються. **Слобода Мурафська**. На 1913 р. - 5 гончарських господарств, де працювало 5 гончарів. Гончарі сюди переселились з Шаргорода. **Джурин**. Гончарство, за переказами, існує з XVIII ст. На 1913 р. - 26 гончарських господарств, де працював 35 гончарів. Гончарами були і жінки, і чоловіки. Серед них - Чорній С., Лисакова Д. Виготовляли простий посуд, без поливи. У с. **Горишківка** працювало небагато гончарів.

Провівши експедиційне обстеження О. М. Прусевич виділив шість найбільших, за кількістю гончарів, районів: 1 - м. Зіньків з чотирма навколишніми селами (867 осіб), 2 - Берлінці-Лісові (318 осіб), 3 - Янівський з п'ятьма селами (287 осіб), 4 - Заміхівський з двома селами (217 осіб), 5 - Гайсинський, чотири населених пункти (157 осіб), 6 - Вапнярський з трьома селами (138 осіб). У інших осередках кількість гончарів менша і вони віддалені один від іншого та розміщені по усій губернії.

Загалом, гончарним промислом у Подільській губернії було охоплено 143 населених пункти, з них міста: Летичів, Гайсин, Бар, а також 27 містечок (в тому числі п'ять привілейованих - Смотрич, Меджибіж, Янів, Немирів, Джурин та 23 приписаних до волостей) і 112 сіл.

За уточненими О. М. Прусевичем даними в Подільській губернії, станом на 1913 р., гончарством займалось 2029 дворів та 3145 осіб.

Дослідник також наводить короткі історичні відомості про гончарство Поділля у минулі часи. Наприклад, у XVI ст., згідно описів, у м. Кам'янці-Подільському було 6 гончарів, у Смотричі - 1, у Сатанові - 1, та у Бару - 3. Впродовж XVI-XIX ст. у містах існували гончарні цехи. А у м. Смотричі цехові порядки зберігалися ще й на початку 20 ст. Гончарні цехи були у Кам'янці-Подільському,

Сатанові, Меджибожі, Миколаєві, Шаргороді, Зінькові, Бару, Купині, Смотричі, Янові та Летичеві. Є деякі відомості про гончарство у XVIII ст. в Джурині, Гушчинцях, Кібличі, Малій Киріївці, Липовенькому. Від часу заснування села гончарство відомо в Шурі, Крищенцях та Бубнівці. В деяких інших селах гончарство зявилося шляхом переселення майстрів. Наприклад, із Зятковець до Тимара, з Липовенького в Курячі Лози, з Шаргорода в Слободу Мурафську. Однак, у другій половині XIX ст. намітився спад виробництва. Головна причина - подорожчання палива і глини (в Янові, Бару, Малій Киріївці), допоміжних матеріалів - свинцю (у Василівці і Гайсині), а також витіснення глиняного посуду емальованим (у Гайсині) і чугунним (у Верхівці) тощо. Вирубування лісів призвело до подорожання палива. Це простежив О. М. Прусевич, у першу чергу у містах і містечках: Бар і Зіньків (1860-1870-ті рр.), Джурин і Купин (у 1880 р.), а також, згодом, у селах - Мала Киріївка, Берлінці-Лісові (1885 р.), Торканівка (1890 р.), Заміхів, Новокостянтинів, Паланка, Бубнівка, Івашків, Луги, Жабокрич (1895-1900-ті рр.). Занепаду гончарства сприяло і зменшення кількості великої рогатої худоби, скоротилось виробництво молочного посуду - гладущиків. Та, на кінець, на початку XX ст. в село став проникати серйозний конкурент гончарним виробам - емальований та фаянсовий фабричний посуд.

Форми посуду, які виготовляли подільські гончарі, станом на 1913 р.: горщик (великий горщик), горнець (горщик середньої величини), горня (малий горщик), горнятко (малий горщик), двійнята (близнята) (спарені горщики); збанок (посудина з широким горлом); банька (посудина з вузьким горлом); глечик (малий збанок); ринка (для жаркого); слой (для варення); гладущик (для молока); уриналь (водогінна труба); миски; макітри; покришки; друшляк. Крім того виготовляли: ліхтарі (підсвічники); кадильниці; сільнички; фігурний посуд - барани і бики для вина; «качки» для масла; вази; «урни» різних форм; комини, а також іграшки. Миски виготовляли кількох форм: з випуклими або рівним боками, з одним або двома заломами [1, С. 9-117].

Отже, на початку XX ст. гончарство було поширеним у всіх повітах Подільської губернії і зафіксоване О. М. Прусевичем у 143 населених пунктах. Загальна кількість гончарів становила 3145 осіб. У гончарних осередках працювало від кількох до декількох сотень майстрів. Кожен гончарний осередок мав свої особливості у виготовленні та декоруванні виробів. Подільські гончарі виготовляли величезну кількість виробів з глини: різноманітний посуд, дитячі іграшки, зооморфний посуд, підсвічники, кадильниці, комини та водогінні труби. Значна кількість глиняних виробів зосереджена у сучасних музейних колекціях і потребує атрибуції, у першу чергу за належністю до певного гончарного осередку.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Іваневич Л.А. Кость Широцький (1886-1919): науковець, просвітник, педагог. Монографія. Хмельницький : ПП Мельник А. А., 2011. 232 с. + 18 с дод.
 2. Косаківський В.А., Шпак-Косаківська Н.М. Формування етнографічних колекцій з Поділля у Російському етнографічному музеї на початку ХХ ст. *Кость Широцький в українському історико-культурному просторі. Матеріали Всеукр. наук.-краєзн. конф., приуроченої 135-й річниці з дня народження відомого історика, етнографа, мистецтвознавця, краєзнавця Поділля, м Вінниця, 26 листопада 2021 р.* Вінниця, 2021. С. 67-70.
 3. Шпак-Косаківська Н.М. Етнографічні експедиції К. В. Широцького на Поділля у 1909 - 1913 рр. *Там само.* С. 71-74.
 4. Прусевич А. Гончарний промисел в Подільській губернії. *Кустарні промисли Подільської губернії.* Київ, 1916. С. 9-124.
 5. Зарембський А. Народне мистецтво подільських українців. Ленінград, 1928. 50 с.
 6. Фріде М. Форма і орнамент посуду з Поділля. *Науковий збірник ленінградського товариства дослідників української історії, письменства та мови.* Київ, 1928. Т. 1. С. 81-92.
 7. Гепенер Н. Жерденівські гончарі Лавренюки-Полив'яні. Київ, 1928.
 8. Александрович Ю. Бубнівське гончарство. *Побут.* Київ, 1929. Ч. 4-5. С. 1-5.
 9. Шульгина Л. Гончарство в с. Бубнівці на Поділлі. *Матеріали до етнології.* Київ, 1929. Вип. II. С. 111-200.
 10. Спаська Є. Орнамент бубнівського посуду. *Там само.* С. 201-227.
 11. Брілінг Г. До історії Вінницького обласного краєзнавчого музею: нариси. Вінниця у спогадах: у 3 т. Т. III: 1920-1950-ті рр. Вінниця: Віноблдрукарня, 2019. С. 7-184.
- Івашків Г. Декор української народної кераміки XVI - першої половини ХХ століть. Львів : Інститут народознавства НАН України, 2007. 544 с.